

1 515.66

А 86

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОГО
ВИХОВАННЯ І СПОРТУ УКРАЇНИ**

АРТЕМЕНКО ТАРАС ГРИГОРОВИЧ

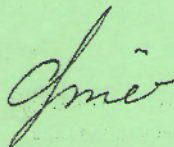
УДК 796.323.2.5

**ВІДБІР БАСКЕТБОЛІСТІВ
НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ
З УРАХУВАННЯМ ЇХ ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ**

24.00.01 – Олімпійський і професійний спорт

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з фізичного виховання і спорту

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному університеті фізичного виховання і спорту України, Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, професор
ВОРОНОВА Валентина Іванівна, Національний університет фізичного виховання і спорту України, директор інституту здоров'я людини

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор **ВОЛКОВ Леонід Вікторович**.
Переяслав - Хмельницький державний університет імені Г.С. Сковороди,
завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання;

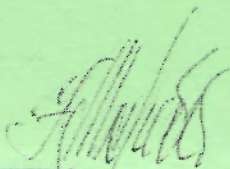
доктор біологічних наук, професор **САМОЙЛОВ Миколай Григорович**.
Харківська державна академія фізичної культури,
завідувач кафедри педагогіки і психології

Захист відбудеться 29 вересня 2010 р. о 12.30 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.829.01 в Національному університеті фізичного виховання і спорту України (03680, м. Київ-150, вул. Фізкультури, 1).

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Національного університету фізичного виховання і спорту України (03680, м. Київ-150, вул. Фізкультури, 1).

Автореферат розісланий 25 серпня 2010 р.

В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Ю.М. Шкретій

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Баскетбол, на думку багатьох фахівців теорії спорту, наближений до того виду діяльності, де людина найбільш повно може реалізуватися як особистість. Безперечно, у зв'язку із цим даний вид спорту входить до числа найпопулярніших у світі. Це пов'язане з багатьма перевагами цієї гри – можливістю набрати велику кількість очок, високим рівнем фізичних зусиль спортсменів, широкими віковими межами, швидкістю зміни ігрових ситуацій (захист – напад). Наслідком цього є високий рівень прояву під час змагань фізичних і психологічних якостей, техніко-тактичних дій. Пошук спортсменів, які здатні до прояву таких властивостей і якостей, що необхідні для досягнення найвищих спортивних результатів, є актуальним протягом багатьох років. Важливість досліджень з цієї проблеми відбита в багатьох фундаментальних роботах, пов'язаних з відбором у спортивних іграх, що актуально на всіх етапах багаторічної підготовки (Л.В. Волков, 1981, 1986, 2010; В.М. Волков, В.П. Філін, 1983; В.М. Платонов, В.О. Запорожанов, 1990; В.М. Платонов, 2004 та ін.).

Як підкреслено в роботах багатьох авторів (А.І. Вальтин, 1998; М.С. Бриль, 1986, 2001; Л.Ю. Поплавський, 2004; А.В. Родіонов, 2004; Р.М. Загайнов, 2006), основне завдання відбору на етапі початкової підготовки полягає в пошуку обдарованих дітей, які виявляють здібності для досягнення високих результатів у баскетболі. Це пов'язане з тим, що досягти максимальних результатів у спорті можуть не всі спортсмени, а тільки ті, які мають задатки й здібності, що відповідають вимогам даного виду спорту – фізичним, техніко-тактичним, психологічним (В.М. Платонов, 2004; А.В. Родіонов, 2008; М.Г. Самойлов, 2009). Вивчаючи відбір на різних етапах багаторічної підготовки, дослідники (А. Ніколич, В. Параносич, 1984; А.В. Родіонов, В.І. Воронова, 1989 та ін.) підкреслюють, що проведення первинного відбору з урахуванням психологічних вимог сучасної гри обумовлює становлення спортивної майстерності баскетболістів на подальших етапах багаторічної підготовки й, відповідно, сприяє досягненню кращих спортивних результатів.

Дослідження дозволили з'ясувати важливі критерії для відбору в баскетбол на етапі початкової підготовки: морфологічні (В.М. Волков, 1983; Е.Г. Мартиросов, 1989); медико-біологічні (В.Б. Шварц, С.В. Хрушов, 1984); психофізіологічні – тип темпераменту (Л.В. Волков, 1998, 2010); фізичні – швидкість, спритність тощо (Л.Ю. Поплавський, 2004). Матеріали стосовно особистісних особливостей баскетболістів, що є значущими на етапі початкової підготовки (В.З. Бабушкін, 1986; С.Є. Шутова, 2000; Є.Р. Яхонтов, 2000), носять переважно загально описовий характер як окремих складових, без оцінки рівня їхнього прояву при відборі і взаємозв'язку з видами підготовленості.

Наявні критерії первинного відбору баскетболістів не повною мірою відповідають психологічним вимогам спортивної діяльності, тому їх необхідно використовувати у комплексі з урахуванням особистісних особливостей, що дозволить підвищити ефективність процесу відбору й на подальших етапах багаторічної підготовки.

Таким чином, визначення особистісних особливостей у юних спортсменів, що відповідають психологічній характеристиці сучасного баскетболу і дозволяють знаходити талановитих баскетболістів на етапі початкової підготовки, визначає актуальність даної роботи.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане у відповідності зі “Зведеним планом НДР у сфері фізичної культури та спорту на 2001-2005 рр.” Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України при розробці теми 1.3.9: “Психологічні резерви особистості в процесі професійної підготовки фахівця сфери фізичного виховання та спорту” (номер державної реєстрації 0102U0006133).

З 2006 до 2009 р. дослідження проводилися у відповідності зі “Зведеним планом НДР у сфері фізичної культури та спорту на 2006-2010 рр.” Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту в межах теми 2.4.6. “Психологічні проблеми підготовки й розвитку суб'єктів спортивно-педагогічної діяльності в сфері фізичного виховання та спорту” (номер державної реєстрації 0106U010780).

Роль автора полягає у визначенні комплексу особистісних особливостей юних спортсменів і їхній оцінці у зв'язку з відбором баскетболістів на етапі початкової підготовки.

Мета роботи – науково обґрунтувати відбір баскетболістів з урахуванням їхніх особистісних особливостей на етапі початкової підготовки.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз спеціальної літератури й досвіду передової практики щодо відбору баскетболістів з урахуванням їхніх особистісних особливостей.

2. Визначити особистісні особливості баскетболістів, значущі для їхнього відбору в групи попередньої базової підготовки.

3. Виявити взаємозв'язок особистісних особливостей і наявних критеріїв відбору баскетболістів.

4. Науково обґрунтувати критерії відбору баскетболістів на етапі початкової підготовки з урахуванням їхніх особистісних особливостей.

5. Розробити практичні рекомендації щодо використання особистісних особливостей баскетболістів, які дозволяють підвищити ефективність відбору на етапі початкової підготовки.

Об'єкт дослідження – процес відбору на етапі початкової підготовки баскетболістів.

Предмет дослідження – особистісні особливості спортсменів, як критерій відбору для занять баскетболом на етапі початкової підготовки.

Методи досліджень: теоретичний аналіз даних спеціальної літератури й досвіду передової практики; педагогічне тестування; педагогічне спостереження; метод експертних оцінок; психодіагностичні методи; методи математичної статистики.

Наукова новизна роботи представлена у таких положеннях:

– уперше визначені критерії відбору баскетболістів на етапі початкової підготовки з урахуванням їхніх особистісних особливостей;

- уперше визначений комплекс особистісних особливостей баскетболістів на етапі початкової підготовки у взаємозв'язку з показниками їх фізичної, технічної й ігрової інтегральної підготовленості;

- уперше визначені кількісні характеристики особистісних особливостей баскетболістів, значущі для відбору на етапі початкової підготовки;

- виявлені періоди, що є сприятливими на етапі початкової підготовки для комплексної психодіагностики особистісних особливостей, у зв'язку з їхньою найбільшою значущістю щодо фізичної, технічної й ігрової інтегральної підготовленості баскетболістів;

- доповнені наявні критерії відбору на етапі початкової підготовки психологічними показниками;

- розширені наукові знання про зміст структури особистісних особливостей баскетболістів і їх значення для відбору на етапі початкової підготовки.

Практична значущість отриманих результатів полягає в розробці практичних рекомендацій з діагностики комплексу особистісних особливостей баскетболістів, що дозволяють підвищити ефективність первинного відбору в баскетболі. Використання науково обґрунтованих критеріїв відбору на основі психологічних показників баскетболістів на етапі початкової підготовки спортивного резерву рекомендовано, як орієнтир для акцентованої роботи з метою вдосконалення тренувального процесу в ДЮСШ. Отримані в результаті досліджень дані можуть бути використані при читанні лекцій на курсах підвищення кваліфікації тренерів з баскетболу й для студентів вищих навчальних закладів сфери фізичної культури та спорту. Окрім того, використання особистісних особливостей, значущих для успішної спеціалізації баскетболістів, дає можливість тренерів, з огляду на психологічні особливості окремих спортсменів і педагогічні основи навчального процесу, корегувати розвиток тих окремих властивостей і якостей їхньої особистості, що ефективно впливають на становлення спортивної майстерності.

З урахуванням виду спортивної гри, результати досліджень можуть бути також використані тренерами інших видів спорту на етапі початкової підготовки. Результати досліджень впроваджені в роботу СДЮСШОР № 12 (м. Запоріжжя) і баскетбольної школи “Країна Баскетболія” (м. Черкаси), у теоретичний курс “Спортивні ігри” при підготовці бакалаврів і магістрів факультету здоров'я, спорту й туризму в Гуманітарному університеті “ЗІДМУ” і Класичному приватному університеті, що підтверджується відповідними актами впровадження.

Особистий внесок здобувача в розробку досліджуваної наукової проблеми полягає у формулюванні мети, завдань, напрямку дослідження, визначенні структури роботи, організації та проведенні дослідження, обробці, інтерпретації та впровадженні результатів дослідження, складанні практичних рекомендацій і узагальненні висновків.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Результати дослідження доповідалися на кафедральних, республіканських і міжнародних конференціях. За матеріалами дослідження зроблено вісім доповідей: на Міжнародних конференціях “Молода спортивна наука України” (Львів, 2005, 2007);

III Міжнародній науковій конференції “Фізична культура, спорт та здоров'я нації” (Вінниця, 2004); II Міжнародній науково-методичній конференції “Духовне відродження фізичної культури та спорту” (Донецьк, 2005); IX Міжнародному науковому конгресі “Олімпійський спорт і спорт для всіх” (Київ, 2005); міжнародній науково-практичній конференції «Рудіковські читання» (Москва, 2009); щорічних республіканських науково-методичних конференціях кафедри теоретичних основ фізичної культури ГУ “ЗІДМУ”, кафедри психології й педагогіки НУФВСУ (2003-2009 рр.).

Публікації. Основні положення дисертації викладені в дев'яти опублікованих роботах, з них сім статей – у науково-теоретичних журналах і збірках робіт, затверджених ВАК України.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота викладена на 180 сторінках основного тексту: складається зі вступу, п'яти розділів, практичних рекомендацій, висновків та додатків. Список використаних літературних джерел вміщує 245 назв, 27 з яких – іноземні. Дисертація ілюстрована 51 таблицею й 11 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтована актуальність проблеми; визначені об'єкт, предмет, мета й завдання дослідження; розкриті новизна й практична значущість роботи, показаний особистий внесок здобувача; зазначені напрями апробації результатів дослідження й кількість публікацій, у яких викладені основні положення дисертаційної роботи.

У *першому розділі* «Сучасний баскетбол і особистісні особливості баскетболістів, значущі для відбору на етапі початкової підготовки» проаналізовані й узагальнені роботи вітчизняних та іноземних авторів, визначені основні напрями дисертаційного дослідження. Розкрито сутність сучасних психологічних вимог баскетболу до прояву особистісних особливостей баскетболістів щодо процесу відбору на етапі початкової підготовки.

У розділі наведені наявні положення організаційно-методичного підґрунтя побудови відбору баскетболістів на етапі початкової підготовки у зв'язку з комплектуванням груп попередньої базової підготовки. Проаналізовано основні критерії оцінки перспективності баскетболістів на етапі початкової підготовки відповідно до рівня їх фізичної й технічної підготовленості. У розділі представлені психологічні характеристики успішних баскетболістів, що є орієнтиром для виявлення перспективних спортсменів. Проведено аналіз психологічних показників, що складають особистісні особливості баскетболістів, важливі для відбору на етапі початкової підготовки.

Представлений аналіз показує, що наявні науково обґрунтовані критерії визначення перспективності спортсменів для занять баскетболом на етапі початкової підготовки складаються з показників антропометрії, фізичної й технічної підготовленості. Наявний на сьогодні перелік, що містить психологічні параметри, які характеризують особистісні особливості баскетболістів як важливі для їхнього

відбору в групі попередньої базової підготовки й для їхньої подальшої успішності в спорті, носить описовий і епізодичний характер. Значущі ж для відбору баскетболістів психологічні характеристики усе ще не мають кількісної і якісної оцінки.

У *другому розділі «Методи й організація досліджень»* описані й обґрунтовані необхідні дослідницькі методи, що відповідають обраним об'єкту, предмету, меті, завданням і напрямам дослідження; подано інформацію про організацію досліджень. У процесі їхнього проведення здійснювалися: аналіз літературних джерел і досвіду передової практики, педагогічний контроль (фізичної й технічної підготовленості), педагогічне спостереження (для аналізу ігрової інтегральної підготовленості), експертна оцінка, методи психодіагностики, методи математичної статистики.

Дослідження було умовно розділене на три послідовних етапи.

На **першому етапі** (2002-2003 рр.) були вивчені, проаналізовані й узагальнені, відповідно до напрямку досліджень, дані спеціальної літератури й досвіду передової практики в аспекті відбору спортсменів для занять конкретним видом спорту, визначені структура й загальна концепція роботи, мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, підібрані відповідні методи для рішення поставленої проблеми.

На **другому етапі** (2004-2007 рр.) дослідження було спрямоване на виявлення комплексу особистісних особливостей спортсменів, найбільш значущих для відбору в баскетбол. Були вивчені особистісні характеристики баскетболістів, що обумовлюють властиві їм особливості й складові комплексу значущих показників для відбору в секцію баскетболу. Представлене наукове обґрунтування отриманого комплексу особистісних особливостей баскетболістів як критерію відбору на етапі початкової підготовки.

Третій етап дослідження (2008-2009 рр.) проводився з урахуванням результатів даних попередніх етапів: було проведено аналіз, узагальнення наявних результатів, зроблено загальні висновки по роботі й зіставлення отриманого матеріалу із уже наявними даними досліджень інших авторів, а також були розроблені практичні рекомендації з відбору баскетболістів на етапі початкової підготовки з урахуванням їхніх особистісних особливостей.

Дослідження проводилося на базі СДЮСШОР № 12, ОДЮСШОР, УВК-110 і спортивного клубу ГУ «ЗІДМУ» (м. Запоріжжя), у яких взяло участь 40 баскетболістів. Дослідження носило лонгітюдинальний характер (протягом трьох років), - спортсмени пройшли навчання, починаючи з 10-річного віку, до досягнення ними 12-річного віку, і охопило етапи початкової й попередньої базової підготовки.

У *третьому розділі «Особистісні особливості баскетболістів, значущі для відбору на етапі початкової підготовки»* представлені результати досліджень взаємозв'язку прояву особистісних особливостей і показників фізичної, технічної й ігрової інтегральної підготовленості баскетболістів у віці 10, 11 і 12 років. Показники контролю основних видів підготовленості визначені відповідно до вимог навчальної програми для спеціалізованих шкіл з баскетболу.

Психологічні показники, важливі для відбору баскетболістів, визначалися методом експертної оцінки. Ними виявилися такі: мислення вербально-логічне,

мислення образне, рівень інтелектуального розвитку, ефективність і точність роботи уваги, швидкість переробки інформації в зорово-руховій системі, вольові якості (цілеспрямованість, сміливість, рішучість, наполегливість), особистісна тривожність, агресивність фізична. При вирішенні завдань нашого дослідження встановлено, що кількість таких значущих показників особистісних особливостей, які проявляють достовірні зв'язки з основними видами підготовленості й дозволяють підвищити ефективність відбору, обмежена.

Аналіз результатів досліджень взаємозв'язків особистісних особливостей і показників видів підготовленості, проведених на етапі початкової підготовки, дозволив виявити такі особливості.

Згідно з отриманими даними, рівень інтелектуального розвитку порівняно з іншими показниками, що становлять значущі особистісні особливості для фізичної, технічної й ігрової інтегральної підготовленості, найвищі значення коефіцієнтів кореляції проявляє в 12 років, після закінчення навчання на етапі початкової підготовки ($r = 0,68$, $p < 0,01$). Більш високі результати в групі спортсменів на другому році підготовки можуть бути обумовлені набуттям навички баскетбольних рухових дій у процесі навчання й опануванням автоматизованого керування рухами (рухових навичок) порівняно з першим роком, коли тільки формуються знання й рухові вміння. При цьому необхідно підкреслити, що рівень інтелектуального розвитку з усіма видами підготовленості проявляє високі значення взаємозв'язку ($r = 0,65$, $p < 0,01$; $r = 0,58$, $p < 0,01$) вже на перших заняттях і зберігає цей рівень протягом всього етапу початкової підготовки, що дозволяє стверджувати про необхідність проведення психологічної діагностики цього показника у баскетболістів, починаючи з 10-річного віку.

Виявлені кореляційні залежності ($r = 0,50$, $p < 0,01$) виразності вербально-логічного мислення дозволяють відзначити збільшення його значущості для навчання баскетболістів на етапі початкової підготовки. Максимальні значення даних зв'язків спостерігаються після завершення дворічного навчання, що саме собою свідчить про зародження оперативного мислення на цьому етапі підготовки, стосовно характерних ігрових моментів, що відповідають специфіці ігрових взаємодій баскетболістів.

Аналіз даних кореляційних зв'язків між показниками уваги й рівнем підготовленості баскетболістів вказує на значущість впливу саме швидкості переробки інформації в зорово-руховій системі, ефективності й точності роботи, яка потребує значної уваги, на технічну ($r = 0,49$, $p < 0,01$) й ігрову інтегральну підготовленість ($r = 0,50$, $p < 0,01$). Виявлений високий рівень взаємозв'язку показників уваги у баскетболістів, починаючи з 11-річного віку, безпосередньо продиктований значною роллю даного психологічного компонента в успішному виконанні технічних дій, прийомів і базових групових взаємодій під час гри в міні-баскетбол. Оскільки вміння ефективно сприймати великий обсяг інформації, точно оцінювати й швидко її переробляти в зорово-руховій системі особливо важливе в ігрових ситуаціях на всіх етапах багаторічної підготовки, тому й найвищі значення взаємозв'язків цих показників уваги спостерігаються в баскетболістів уже після закінчення першого року навчання.

Вивчення прояву особистісної тривожності на етапі початкової підготовки баскетболістів не встановило достовірного зв'язку з показниками фізичної підготовленості. Визначення рівня фізичної підготовленості у дітей не асоціюється з досягненням баскетбольних успіхів, тому, якщо не акцентувати їхню увагу на значущості виконання тесту, то переживання й інші внутрішні психологічні фактори, що впливають на результат, у юних спортсменів не проявляються.

Результати взаємозв'язків між особистісною тривожністю в 10-12 років у баскетболістів і показниками технічної підготовленості, які характеризують успішність влучення із ближньої дистанції, показують високий рівень залежностей ($r=0,60$, $p<0,01$) протягом усього періоду початкової підготовки, що відбиває велике значення цього психологічного показника як одного із ключових технічних прийомів у баскетболістів. Інші показники технічної підготовленості (комплексний тест і обертання м'яча) проявляють нижчий рівень взаємозв'язку з особистісною тривожністю відповідно в 10 років – на рівні $r=0,39$ ($p<0,05$), $r=0,40$ ($p<0,05$), в 11 років – $r=0,36$ ($p<0,05$), $r=0,35$ ($p<0,05$) і в 12 років – $r=0,41$ ($p<0,05$). Це пов'язане з тим, що в групах початкової підготовки дітям не ставлять завдань, мета яких – результат, а ставлять завдання, пов'язані з виконанням дії, тому в таких вправах вони не відчувають «тиск» особистісної відповідальності.

Дані результатів взаємозв'язків вольової активності й показників видів підготовленості дозволили виявити стержневі якості в баскетболістів на етапі початкової підготовки, які беруть участь у процесі становлення фізичної й техніко-тактичної підготовленості, що вказує на виняткову їх значущість для первинного відбору, а саме: цілеспрямованості, сміливості, рішучості й наполегливості.

Результати дослідження фізичної агресивності в баскетболістів стосовно їхнього взаємозв'язку з видами підготовленості показали негативні значення, що свідчить про важливість участі гравців в усвідомленому контролі й оцінці власних дій, - це допомагає спортсменові в набутті почуття впевненості й, як результат, формує власну самооцінку.

Виявлені кореляційні залежності, що відбивають взаємовплив ряду психологічних показників і даних педагогічного контролю, сформованих з урахуванням використання їх для визначення доцільності спортивного вдосконалення в баскетболі, підтвердили наявність важливих для відбору баскетболістів особистісних особливостей, які значною мірою детерміновані успішністю в опануванні фізичної, технічної й ігрової підготовки, та відповідають сучасним вимогам баскетболу.

Показники, виділені в якості найбільш значущих особистісних особливостей для відбору баскетболістів, як показує тенденція їхнього розподілу, дозволяють зробити висновок про те, що найбільш достовірна діагностика особистісних проявів, за винятком рівня інтелектуального розвитку, що мав високий рівень зв'язків протягом всього етапу початкової підготовки, можлива й рекомендована після першого року навчання.

У четвертому розділі «Обґрунтування критеріїв відбору баскетболістів на етапі початкової підготовки з урахуванням їхніх особистісних особливостей», у ході рішення поставлених завдань визначали ефективність обраних психологічних показників як значущих критеріїв для проведення відбору баскетболістів після закінчення етапу початкової підготовки й прогнозу для формування груп

баскетболістів попередньої базової підготовки. Для визначення результатів прояву психологічних показників виявлені кількісні та якісні критерії оцінки рівня особистісних особливостей баскетболістів у 11-12-річному віці у період закінчення етапу початкової підготовки (табл. 1).

Таблиця 1

Кількісні та якісні критерії оцінки прояву особистісних особливостей баскетболістів 11-12 років (n=39)

Показники	Рівень прояву особистісних особливостей, бали			
	Низький, 2	Середній, 3	Вище за середній, 4	Високий, 5
Мислення вербально-логічне спеціальне	нижче 9,0	9,1 - 13,8	13,9 - 20,9	21,0 і вище
Рівень інтелектуального розвитку	нижче 80	80,1 - 97,5	97,6 - 114,9	115 і вище
Ефективність уваги	нижче 0,630	0,631 - 0,710	0,711 - 0,8120	0,813 і вище
Швидкість переробки інформації у зорово-руховій системі	нижче 0,63	0,64 - 1,04	1,05 - 1,61	1,62 і вище
Точність роботи на увагу	нижче 0,869	0,870 - 0,939	0,940 - 0,995	0,996 і вище
Цілеспрямованість	нижче 21,3	21,4 - 27,0	27,1 - 37,6	37,7 і вище
Сміливість	нижче 17,9	18,0 - 25,4	25,5 - 31,9	32,0 і вище
Рішучість	нижче 20,5	20,6 - 30,9	40,0 - 40,8	40,9 і вище
Наполегливість	нижче 20,0	20,1 - 26,5	26,6 - 35,1	35,2 і вище
Агресивність фізична	вище 36,3	36,2 - 29,5	29,6 - 23,4	23,3 і нижче
Особистісна тривожність	нижче 10,2	10,3 - 15,7	15,8 - 21,0	21,1 і вище

З метою об'єктивізації висновку про рівень прояву особистісних особливостей баскетболістів розроблені кількісні та якісні критерії їхньої оцінки (відповідна шкала представлена в табл. 2). Використання зазначених шкал дозволяє оцінити рівень прояву особистісних особливостей, значущих для відбору баскетболістів на етапі початкової підготовки.

Таблиця 2

Шкала оцінок рівня прояву особистісних особливостей баскетболістів 11-12 років

Вік 11-12 років	Рівень прояву, бали			
	низький, 2	середній, 3	вище за середній, 4	високий, 5
Сума балів особистісних особливостей	нижче 28,8	28,9 - 35,5	35,6 - 42,2	42,3 і вище

Не залежно від результатів відбору, за підсумками наявних критеріїв (фізичної й технічної підготовленості) і відбору з урахуванням особистісних особливостей для визначення ефективності процесу відбору, всі баскетболісти групи початкової підготовки після навчання протягом двох років були переведені на наступний етап багаторічної підготовки – попередній базовий.

Для остаточного висновку про ефективність відбору на етапі початкової підготовки з урахуванням особистісних особливостей порівнювалися наявні оцінки успішності в офіційних іграх на етапі попередньої базової підготовки серед тих баскетболістів, які не пройшли відбір за оцінками фізичної й технічної підготовленості або за оцінкою рівня прояву їхніх особистісних особливостей (табл. 3).

Таблиця 3

Підсумкові оцінки баскетболістів після закінчення етапу початкової підготовки (які не пройшли відбір) (n=13)

Кількість баскетболістів	Етап багаторічної підготовки				
	Початковий				Попередній базовий
	Оцінка				
	Підготовленість		Рівень		Підготовленість
	Фізична	Технічна	Середня оцінка	Особистісні особливості	Ігрова інтегральна
1	2,8	2,9	2,9	Вище за середній	4,2
2	4,5	4,1	4,3	Низький	3,0*
3	4,5	4,3	4,4	Низький	3,0*
4	2,1	2,6	2,4	Високий	4,4
5	4,8	4,6	4,7	Низький	2,8*
6	2,7	3,1	2,9	Вище за середній	4,1
7	4,0	3,3	3,7	Низький	2,8*
8	2,2	3,1	2,7	Вище за середній	4,2
9	2,5	2,9	2,7	Вище за середній	4,0
10	2,7	2,8	2,8	Середній	2,7*
11	4,5	4,2	4,4	Низький	2,9*
12	3,0	2,1	2,6	Середній	2,8*
13	2,8	2,7	2,8	Низький	2,5*

Примітки: сірим кольором виділені результати, які не відповідають вимогам до відбору після закінчення етапу початкової підготовки; *- результати ігрової інтегральної підготовленості на етапі попередньої базової підготовки, що не відповідають рівню, необхідному для продовження навчання

Порівняльний аналіз результатів підсумкового відбору баскетболістів, які не рекомендовані до продовження занять у групах попередньої базової підготовки, відповідно до результатів або їх фізичної й технічної підготовленості, або прояву їхніх особистісних особливостей, дозволив визначити 13 таких баскетболістів. Отримані результати свідчать про таке: 1) із всіх баскетболістів один спортсмен має низькі оцінки рівня прояву особистісних особливостей, а також фізичної, технічної й ігрової інтегральної підготовленості; 2) в одинадцяти із тринадцяти баскетболістів збігаються оцінка особистісних особливостей з оцінкою рівня їх ігрової інтегральної підготовленості; 3) в одинадцяти із тринадцяти спортсменів не збігаються оцінка фізичної й технічної підготовленості з оцінкою їх ігрової інтегральної підготовленості.

Такі дані дозволяють зробити висновок про те, що кількість позитивних висновків щодо відбору з урахуванням особистісних особливостей припадає у співвідношенні одинадцять із тринадцяти (84,6 %), тоді як позитивних висновків відносно відбору за підсумками оцінки фізичної й технічної підготовленості – чотири із тринадцяти (31,0 %). Це вказує на розходження в ефективності використання критеріїв відбору особистісних особливостей і показників фізичної й технічної підготовленості.

Виявлені співвідношення характеризують ефективність відбору, яку можна відобразити у відсотковому вираженні: 84,6 % – позитивні висновки про ухвалення рішення при відборі з урахуванням особистісних особливостей баскетболістів; 31,0% – позитивні висновки про ухвалення рішення при відборі на підставі оцінки фізичної й технічної підготовленості баскетболістів.

Необхідно підкреслити, що використання особистісних особливостей для відбору, у зв'язку з їх більшою, ніж показники фізичної й технічної підготовленості, ефективністю, не виключає використання останніх як критеріїв відбору. Навпаки, найбільший ефект для відбору на етапі початкової підготовки дає тільки їхнє комплексне використання.

Протягом навчання баскетболістів на етапі початкової підготовки у віці 10, 11 і 12 років були отримані дані, що дозволили виявити факторну структуру, обумовлену показниками особистісних особливостей спортсменів, а також показниками їх фізичної, технічної та ігрової інтегральної підготовленості, які важливі як для процесу навчання, так і для визначення перспективності тих, хто навчається. Виявлені комплекси характеризуються п'ятьма факторами з високим загальним внеском у структуру на рівні 75,1% в 10 років (рис. 1), 82,8% – в 11 років (рис. 2), 87,1% – у 12 років (рис. 3).

Отримані факторні структури баскетболістів 10-12 років залишаються стабільними у збільшенні внеску кожного фактора протягом двох років навчання, зберігаючи при цьому свою спрямованість, що характеризується комплексом складових її показників, які свідчать про значущість їх як критеріїв для проведення відбору серед юних баскетболістів після закінчення етапу початкової підготовки. У формуванні першого фактора беруть участь, в основному, більшою мірою показники ігрової інтегральної й технічної підготовленості, а фізичної – меншою. Цей фактор названий «когнітивно-вольові прояви у грі», оскільки показники зазначених видів підготовленості взаємозалежно проявляються в комплексі з типами

мислення, рівнем інтелектуального розвитку, ефективністю уваги, швидкістю переробки інформації в зорово-руховій системі, вольовими якостями цілеспрямованості, рішучості, сміливості й фізичною агресивністю.

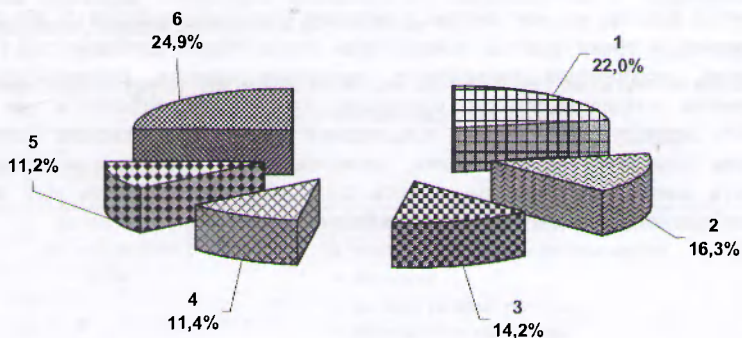

Рис. 1. Факторна структура особистісних особливостей баскетболістів 10 років на етапі первинного відбору:

- 1 - когнітивні прояви у грі; 2 - особистісна тривожність;
 3 - вольові прояви; 4 - комунікативність; 5 - навчання і виховання;
 6 - інші особливості

Характерним є те, що протягом усього етапу початкової підготовки даний фактор є провідним, вирізняється найбільшим внеском (в 10 років – 22,0%, в 11 років – 27,2%, у 12 років – 30,6%) і стабільністю змісту показників особистісних особливостей.

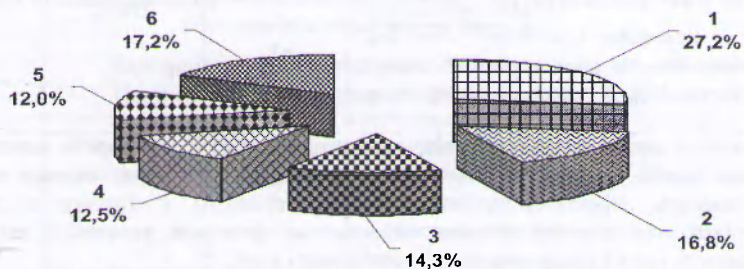

Рис. 2. Факторна структура особистісних особливостей баскетболістів 11 років на етапі первинного відбору:

- 1 - когнітивні прояви у грі; 2 - соціальна активність;
 3 - вольові прояви; 4 - лідерство; 5 - навчання і виховання;
 6 - інші особливості

Стабільність структури провідного фактора особистісних особливостей юних баскетболістів «когнітивно-вольові прояви у грі» дозволяє використовувати його детермінанти (психологічні показники) як значущі критерії для первинного відбору баскетболістів.

Другий фактор, що має внесок у загальну дисперсію вибірки 17,4% (рис. 3), характеризується трохи іншими показниками особистісних особливостей (фізична агресивність, особистісна тривожність, екстрвертованість, спонтанність), має найменування «лідерство», що відповідає вмінню баскетболістів не тільки поєднувати індивідуальні прояви з командними діями, але й бажання підкорятися командним вимогам. Таким чином, комплекс цих проявів, що становлять особистість юних баскетболістів, носить соціальну спрямованість уже на етапі початкової підготовки у процесі навчання баскетболу.

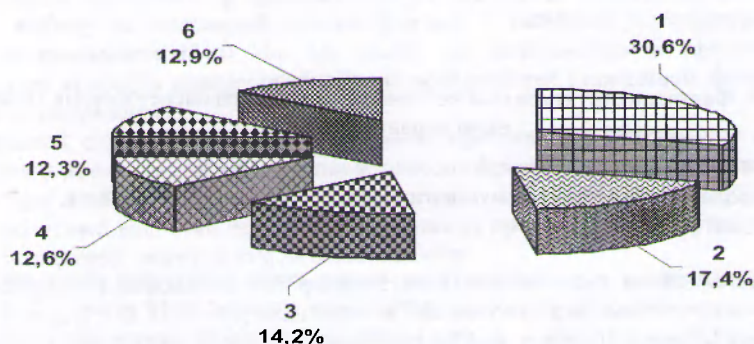

Рис. 3. Факторна структура особистісних особливостей баскетболістів 12 років на етапі первинного відбору:

1 - когнітивно-вольові прояви у грі; 2 - лідерство; 3 - вольові прояви;
4 - комунікативність; 5 - навчання й виховання; 6 - інші особливості

Комплекс особистісних проявів, що складає третій фактор із внеском у загальну дисперсію вибірки 14,2%, становлять такі показники як наполегливість, інтровертованість, ефективність уваги, які дозволяють у такому поєднанні концентрувати свої вольові зусилля на розвитку фізичних якостей і технічної підготовленості, що є передумовами для успішності в грі.

Результати вивчення комплексу показників, що становлять четвертий фактор, названий нами «комунікативність», показали поєднання екстрвертованості, фізичної агресивності, швидкості переробки інформації в зорово-руховій системі, самостійності, почуття провини. Виходячи з того, що хоча внесок цього фактора у факторну структуру порівняно з першим трохи нижчий (12,6%), однак його складові виявляють сталість протягом всього етапу початкової підготовки, що дозволяє

характеризувати його, як важливий для досягнення успіху й необхідний при опануванні видів підготовленості баскетболістами (рис. 3).

Після закінчення навчання на етапі початкової підготовки баскетболістів визначена факторна структура особистісних особливостей і показників видів підготовленості, внесок яких склав 87,1% (табл. 4).

Таблиця 4

Факторна структура особистісних особливостей і показників видів підготовленості баскетболістів 12 років

Фактор	Назва факторів	Внесок фактора у дисперсію, %	Складові фактора
1	Когнітивно-вольові прояви у грі	30,6	<ul style="list-style-type: none"> • ігрова інтегральна підготовленість • технічна й фізична підготовленість • мислення • інтелектуальний розвиток • ефективність уваги • швидкість переробки інформації в зорово-руховій системі • цілеспрямованість • рішучість • сміливість • фізична агресивність
2	Лідерство	17,4	<ul style="list-style-type: none"> • фізична агресивність • особистісна тривожність • екстрвертованість • спонтанність
3	Вольові прояви	14,2	<ul style="list-style-type: none"> • наполегливість, сміливість, рішучість • інтровертованість • ефективність уваги
4	Комунікативність	12,6	<ul style="list-style-type: none"> • екстрвертованість, лабільність • фізична агресивність • швидкість переробки інформації в зорово-руховій системі • самостійність • почуття провини
5	Навчання і виховання	12,3	<ul style="list-style-type: none"> • мислення спеціальне • точність уваги • сензитивність • особистісна тривожність • витримка
6	Інші фактори	12,9	інші особистісні особливості
Сумарний внесок факторів, %		100,0	

Зрозуміло, що такі особистісні характеристики баскетболістів, як мислення вербально-логічне, рівень інтелектуального розвитку, особистісна тривожність, цілеспрямованість, рішучість, сміливість, швидкість переробки інформації в зорово-

руховій системі, ефективність і точність роботи уваги, фізичної агресивності складають показники, використання яких забезпечує можливість визначення серед спортсменів найбільш перспективних (табл. 4).

Отримані результати і їхній аналіз дозволили розробити практичні рекомендації для проведення відбору баскетболістів на етапі початкової підготовки з урахуванням особистісних особливостей як критерію визначення придатності спортсменів для навчання на етапі попередньої базової підготовки у зв'язку з доцільністю їх подальшого спортивного вдосконалення в даному виді спорту.

У *н'ятому розділі* дисертаційної роботи «**Аналіз і узагальнення результатів дослідження**» охарактеризований ступінь вирішення завдань, що дало можливість одержати три групи даних: підтверджувальні, доповнюючі і абсолютно нові.

Результати наших досліджень підтверджують дані А. Ніколича, В. Параносича (1984), М.С. Бриля (2001), С.Г. Строкача (2008) про необхідність пошуку психологічних показників, що створять завершений комплекс, значущий для проведення відбору баскетболістів на етапі початкової підготовки.

Аналіз отриманих даних також дозволяє підтвердити думку фахівців про те, що одним з головних завдань тренера на цьому етапі підготовки є виявлення інтересу до спорту й бажання у спортсменів тренуватися й удосконалюватися в обраному виді спорту (В.М. Платонов, 1997) і формування в них мотивації до систематичних занять баскетболом (В.І. Воронова, 2007).

Наші результати, що характеризують взаємозв'язок мислення й видів підготовленості баскетболістів у 10-12-річному віці, узгоджуються з дослідженнями Е.Р. Яхонтова (1989), що мають надзвичайну значущість не тільки для тренувальної діяльності баскетболістів, але й для відбору. Окрім того, аналіз досліджень дозволив доповнити й уточнити точку зору Е.Р. Яхонтова (1987, 2000), А.В. Родіонова (2002) про високу значущість взаємозв'язків, починаючи з перших занять баскетболом, основних показників видів підготовленості й таких важливих складових особистості спортсмена, як рівень інтелектуального розвитку, а також мислення.

Прояв зворотних взаємозалежностей підтверджує думку фахівців стосовно негативного впливу агресивності на досягнення успіху спортсменами. Це пояснюється тим, що поза залежністю від виду діяльності особистісні якості й властивості, важливі для конкретного виду спорту, можуть гальмуватися високим рівнем агресивності, що відповідно провокує й супроводжується неконтрольованою поведінкою. Результати наших досліджень дозволили доповнити дані Е.Р. Яхонтова (2000), З. Хорт'яні (2006) та інших про неоднозначний вплив агресивності на ефективність навчально-тренувального процесу на етапі початкової підготовки. Так, вже починаючи з 11 років, в аспекті проведення відбору необхідно діагностувати рівень прояву фізичної агресивності.

У результаті нашого дослідження були отримані абсолютно нові дані щодо виявленого обмеженого комплексу показників особистісних особливостей і їхнього урахування як критеріїв відбору в процесі визначення перспективних відносно спеціалізації в баскетболі спортсменів на етапі початкової підготовки. Виявлена п'ятифакторна структура показників особистісних особливостей і видів підготовленості баскетболістів-початківців, де провідним є фактор «когнітивно-

вольові прояви у грі», який характеризується найвищим внеском; до його складу входять: ігрова інтегральна, технічна й фізична підготовленість, рівень інтелектуального прояву, мислення вербально-логічне, ефективність роботи уваги, швидкість переробки інформації в зорово-руховій системі, цілеспрямованість, сміливість, рішучість, фізична агресивність.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз літератури, яка присвячена проблемі відбору дітей для занять баскетболом, показав, що досягнення в цьому напрямі пов'язані переважно з результатами досліджень морфологічних ознак, функціональних можливостей, рівня фізичного розвитку й рухових здібностей (швидкісні, координаційні якості), оцінки стану здоров'я. Водночас, такі психологічні особливості, як прояви особистості баскетболістів, що істотно впливають на ефективність спортивного відбору на першому етапі багаторічної підготовки, залишаються мало вивченими.

2. До особистісних особливостей баскетболістів, значущих для відбору в групи попередньої базової підготовки, належать показники вербально-логічного мислення, рівня інтелектуального розвитку, точності роботи на увагу, її ефективності, швидкості обробки інформації в зорово-руховій системі, вольові якості (цілеспрямованість, сміливість, рішучість, наполегливість), особистісна тривожність, фізична агресивність.

3. Отримані результати розподілу внеску значущих кореляційних зв'язків за видами підготовленості на кожному із трьох етапів проведеного дослідження показали, для якого виду підготовленості й у який період показники особистісних особливостей мають найбільшу кількість взаємозалежностей.

4. На етапі первинного відбору у 10-12-річному віці характеристики мислення баскетболістів мають високі значення; найвищих значень ($r = 0,60$, $p < 0,01$) вони досягають для всіх видів підготовленості тільки у 12-річному віці після проходження дворічного курсу навчання гри в баскетбол на етапі початкової підготовки.

5. Взаємозв'язок рівня інтелектуального розвитку та ігрової інтегральної підготовленості на всіх етапах дослідження має високі значення ($r = 0,58$, $p < 0,01$), що свідчить про інформативність даного показника для проведення первинного відбору вже при наборі й формуванні груп на етапі початкової підготовки баскетболістів.

Особистісна тривожність виявляє максимальні показники за рівнем прояву значущих зв'язків ($r = 0,48$, $p < 0,01$) з основними видами підготовленості при закінченні етапу початкової підготовки.

6. Через 12-14 місяців навчання баскетболу інформативні результати дослідження характеристик уваги: для оцінки технічної ($r = 0,49$, $p < 0,01$) і ігрової інтегральної підготовленості ($r = 0,50$, $p < 0,01$); а для фізичної підготовленості – після завершення початкового етапу підготовки ($r = 0,41$, $p < 0,05$).

7. Результати визначення у спортсменів вольових якостей і оцінка їхньої вольової активності експертами-фахівцями дозволила виявити ті з них, що найбільш

значущі для первинного відбору – цілеспрямованість, сміливість, рішучість і наполегливість. Визначати основні прояви вольових якостей доцільно на початку навчання тому, що в цей період зафіксований найбільший прояв значущих зв'язків з фізичною ($r = 0,47$, $p < 0,01$) і технічною підготовленістю ($r = 0,51$, $p < 0,01$); для ігрової інтегральної підготовленості ($r = 0,64$, $p < 0,01$) визначати значущість вольових якостей як інформативного показника первинного відбору доцільно після першого року навчання баскетболу.

8. Визначення проявів агресивності спортсменами для таких видів підготовленості, як фізична і технічна, актуальне, починаючи з перших місяців занять баскетболом, а для ігрової інтегральної підготовленості – після першого року спортивної підготовки.

9. Обґрунтовано критерії для вирішення завдань відбору баскетболістів з урахуванням їхніх особистісних особливостей після закінчення етапу початкової підготовки при формуванні груп попереднього базового навчання в дитячо-юнацьких спортивних установах.

На підставі використання статистичних методів розроблені належні нормативи рівня прояву особистісних особливостей, їх кількісні і якісні критерії оцінки, важливі для визначення перспективності баскетболістів 10, 11 і 12 років.*

10. Провідним фактором у структурі особистісних особливостей баскетболістів як на початку занять баскетболом, так і через два роки, після закінчення етапу початкової підготовки, є комплекс особливостей, що позначений як “когнітивно-вольові прояви у грі”. Цей фактор вміщує показники ігрової інтегральної підготовленості, мислення, рівня інтелектуального розвитку, ефективності роботи уваги, швидкості переробки інформації в зорово-руховій системі, вольових якостей (цілеспрямованості, рішучості, сміливості) і фізичної агресивності.

В процесі дорослішання баскетболістів і набуття ними більшого спортивного досвіду тенденція внеску цього фактора в загальну дисперсію змінюється у бік збільшення й становить відповідно 22,0 % – в 10 років, 27,2 % – в 11 років і після закінчення етапу початкової підготовки, в 12 років – 30,6 %.

Виявлені критерії визначення перспективних спортсменів з урахуванням їхніх особистісних особливостей для навчання в групах попередньої базової підготовки показали свою ефективність у використанні їх при відборі баскетболістів.

Запропоновані в результаті проведеної роботи критерії відбору з урахуванням особистісних особливостей і наявних критеріїв, на підставі вимог до фізичної й технічної підготовленості за умови їх використання в комплексі дозволяють істотно підвищити ефективність відбору баскетболістів після закінчення етапу початкової підготовки.

Актуальним напрямом подальших досліджень є проведення лонгітудинальних досліджень у групі спортсменів, що дозволило б простежити динаміку психологічних проявів особистості протягом наступних етапів багаторічної підготовки, – у першу чергу при цьому важливим буде спостереження спортсменів в аспекті перспективності ігрового амплуа стосовно виявленого в даному дослідженні комплексу особистісних особливостей.

СПИСОК РОБІТ, ЯКІ ОПУБЛІКОВАНІ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Артеменко Т.Г. Аналіз прояву вольових якостей юних баскетболістів / Т.Г. Артеменко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2004. – № 1. – С. 127-130.

2. Артеменко Т.Г. Взаємовплив особистісних психологічних характеристик в змагальній діяльності юних баскетболістів / Т.Г. Артеменко // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. праць. – Вінниця, 2004. – Вип. 5. – С. 336-340.

3. Артеменко Т.Г. Дослідження проявів особистісних якостей дітей для відбору до баскетболу / Т.Г. Артеменко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць / Харківська держ. акад. дизайну і мистецтв ; за ред. С.С. Єрмакова. – Харків, 2004. – № 9. – С. 3-10.

4. Артеменко Т.Г. Інтелектуальний розвиток, мислення й особистісна тривожність юних баскетболістів / Т.Г. Артеменко // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць. – Львів, 2005. – Вип. 9 : [у 4 т.]. – Т. 1. – С. 250-254.

5. Артеменко Т.Г. Структура личностних особливостей юних баскетболістів / Т.Г. Артеменко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць Харківська держ. акад. дизайну і мистецтв ; за ред. С.С. Єрмакова. – Харків ; Донецьк, 2005. – № 10. – С. 200-203.

6. Артеменко Т.Г. Характеристика структури особистості юного баскетболіста на етапі первинного відбору у аспекті пізнавальної діяльності / Т.Г. Артеменко // Молода спортивна наука України : вип. 11 [у 5 т.] : анотації, зміст та допоміжні індекси + зб. наук. праць на CD. – Львів, 2007. – С. 186-187.

7. Артеменко Т.Г. Благоприятные периоды диагностики личностных особенностей юных баскетболистов 10-12 лет, в связи с проведением отбора на этапе начальной подготовки / Т.Г. Артеменко // Физическое воспитание : сб. науч. трудов / Харьковская акад. дизайна и искусств ; под ред. С.С. Єрмакова. – Харьков, 2009. – № 2. – С. 3-6.

8. Артеменко Т.Г. Факторная структура личностных особенностей юных баскетболистов / Т.Г. Артеменко // IX Міжнародний науковий конгрес "Олімпійський спорт і спорт для всіх", Київ, 20-23 верес. 2005 р. : тези доповідей. – К. : Олімпійська література, 2005. – С. 99.

9. Артеменко Т.Г. Особливості енергетики прояву фізичних якостей баскетболістів при підготовці до чемпіонату України / Т.Г. Артеменко, О.В. Васева // Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України : матеріали VII Всеукр. студ. наук.- практ. конф. – Суми, 2007. – С. 470-473. *Особистий внесок дисертанта полягає в узагальненні результатів педагогічних досліджень та інтерпретації кількісних даних.*

АНОТАЦІЇ

Артеменко Т.Г. Відбір баскетболістів на етапі початкової підготовки з урахуванням їх особистісних особливостей. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.01 – Олімпійський і професійний спорт. – Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, 2010.

Дисертація присвячена проблемі відбору баскетболістів на етапі початкової підготовки за допомогою визначення рівня прояву особистісних особливостей в процесі виявлення перспективних баскетболістів для їх спортивного вдосконалення на наступних етапах багаторічної підготовки.

За результатами дослідження встановлено важливість психологічних показників для навчально-тренувального процесу баскетболістів та їх відбору на етапі початкової підготовки, які складають особистісні особливості, а зокрема такі: рівень інтелектуального прояву, вербально-логічне мислення, фізична агресивність, особистісна тривожність, цілеспрямованість, сміливість, наполегливість, рішучість, ефективність і точність роботи на увагу, швидкість переробки інформації у зорово-руховій системі.

Встановлено провідний фактор структури особистісних особливостей, який складається з показників ігрової інтегральної підготовленості, вербально-логічного мислення, ефективності роботи, яка потребує уваги, швидкості переробки інформації у зорово-руховій системі, цілеспрямованості, сміливості, наполегливості.

Виявлені критерії з'ясування перспективних спортсменів-баскетболістів з урахуванням їх особистісних особливостей на етапі початкової підготовки та відбору їх до групи попередньої базової підготовки довели свою ефективність у ході використання їх при відборі баскетболістів.

Розроблені практичні рекомендації з побудови і проведення відбору баскетболістів по закінченню етапу початкової підготовки, з урахуванням виявлених, найбільш значущих психологічних показників, що забезпечують ефективність відбору юних баскетболістів.

Ключові слова: відбір, особистісні особистості, баскетболісти, етап початкової підготовки.

Артеменко Т.Г. Отбор баскетболистов на этапе начальной подготовки с учетом их личностных особенностей. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.01 – Олимпийский и профессиональный спорт. – Национальный университет физического воспитания и спорта Украины, Киев, 2010.

Диссертация посвящена проблеме определения перспективности спортсменов в баскетболе по окончанию этапа начальной подготовки с учетом значимых для отбора их личностных особенностей.

Анализ данных специальной литературы, а также обобщение опыта ведущих специалистов и собственных наблюдений позволяет перейти к выводу о том, что до настоящего времени результаты исследований, посвященные определению перспективности, не достаточно учитывали значение личностных особенностей баскетболистов, как важного критерия для проведения отбора на этапе начальной подготовки и комплектования групп предварительной базовой подготовки.

В работе использовались такие методы исследований: анализ литературных источников и опыта передовой практики; педагогический контроль (физической и технической подготовленности); педагогическое наблюдение (для анализа игровой интегральной подготовленности); экспертная оценка, методы психодиагностики; методы математической статистики.

Данные результатов взаимосвязи между показателями физической, технической, игровой интегральной подготовленности и уровня проявления личностных особенностей баскетболистов на этапе начальной подготовки позволили выделить значимые для отбора баскетболистов психологические показатели – уровень интеллектуального развития, мышление вербально-логическое, целеустремленность, смелость, настойчивость, решительность личностная тревожность, физическая агрессивность, эффективность и точность работы на внимание, скорость переработки информации в зрительно-двигательной системе ($p < 0,05$).

Ведущим фактором в структуре личностных особенностей баскетболистов как в начале занятий баскетболом, так и спустя два года, по окончании этапа начальной подготовки, является комплекс особенностей, который обозначен как “когнитивно-волевые проявления в игре”. В этот фактор включены показатели игровой интегральной подготовленности, мышления, уровня интеллектуального развития, эффективности работы внимания, скорости переработки информации в зрительно-двигательной системе, волевых проявлений спортсмена (целеустремленность, решительность, смелость) и физической агрессивности. По мере взросления баскетболистов и приобретения ими большего спортивного опыта, тенденция вклада этого фактора в общую дисперсию изменяется в сторону увеличения и составляет, соответственно, 22,0 % - в 10 лет, 27,2 % - в 11 лет и по окончании этапа начальной подготовки, в 12 лет – 30,6 %.

Выявленные критерии определения перспективных спортсменов с учетом их личностных особенностей для продолжения обучения в группах предварительной базовой подготовки, доказали свою эффективность при использовании их при отборе баскетболистов.

Полученные результаты исследования позволили разработать практические рекомендации, в связи с проведением отбора баскетболистов по завершению этапа начальной подготовки и формирования групп предварительной базовой подготовки, с использованием личностных особенностей, как критериев оценки перспективности начинающих спортсменов к занятиям баскетболом и успешности их на последующих этапах многолетней подготовки.

Основные результаты исследования нашли свое практическое применение в учебно-тренировочном процессе баскетболистов на этапах начальной и предварительной базовой подготовки, в учебных материалах на занятиях по курсу дисциплины «Спортивные игры» кафедры теоретических основ физического воспитания и спорта Гуманитарного университета “ЗИГМУ” п Классического частного университета.

Ключевые слова: отбор, личностные особенности, баскетболисты, этап начальной подготовки.

Artemenko T.G. The selection of basketball players on the stage of initial training based on their personal features. - Manuscript.

The dissertation on competition a scientific degree in physical education and sport speciality 24.00.01 - Olympic and professional sports. - National University of Physical Education and Sport of Ukraine, Kyiv, 2010.

The thesis deals with the problem of selection of basketball players on the stage of initial training by studying the impact of the level of manifestation of personality characteristics to determine the prospects of basketball players at the following stages of long-term training.

The research established the importance of psychological indicators for teaching and training process basketball players and their selection at the stage of initial training, which consists of personal characteristics, and activities such as: the level of intellectual manifestation, verbal and logical thinking, physical aggression, personal anxiety, commitment, courage, perseverance efficiency of attention performance, speed of information processing in the visual-motor system.

Established a leading factor structure of personality characteristics that determined performance - integrated game readiness, verbal-logical thinking, efficiency of attention, speed of information processing in the visual-motor system, dedication, courage, perseverance.

Identified criteria determine promising athletes basketball players with their personal characteristics on the stage of initial training and selection of the group prior to basic training, have shown their effectiveness when they are used in the selection of basketball players.

Developed practical guidelines for selection and construction of basketball players after the initial training phase, the light revealed the most significant psychological indicators that ensure the effectiveness of selection of young basketball players.

Keywords: selection, personal identity, basketball players, stage of initial training.